

Αποτελεσματικές μέθοδοι διδασκαλίας των φιλολόγων σε τάξεις συνδιδασκαλίας για μαθητές με και χωρίς αναπηρία

Ελένη Χ. Καραντώνη, Ελένη Δαμιανίδου

Εισαγωγή

Η εκπαιδευτική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία αποτελεί σήμερα ένα από τα πιο σημαντικά θέματα της παιδαγωγικής επιστήμης. Είναι γεγονός ότι με το πέρασμα των χρόνων έχει επιτευχθεί σημαντική αλλαγή στην αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία. Στο παρελθόν, οι κοινωνικές αντιλήψεις για τα άτομα με αναπηρία τα επηρέαζαν αρνητικά, οδηγώντας τα στην περιθωριοποίηση. Οι αντιλήψεις αυτές επηρέασαν και την εκπαίδευσή τους. Πιο συγκεκριμένα, το εκπαιδευτικό σύστημα του παρελθόντος προωθούσε ένα διαχωριστικό σύστημα εκπαίδευσης κατατάσσοντας τα παιδιά, ανάλογα με τις δυσκολίες που παρουσίαζε το καθένα, σε διάφορες κατηγορίες. Απόρροια αυτού ήταν τα παιδιά με αναπηρία να αποκλείονται από την εκπαίδευση στα γενικά σχολεία και να οδηγούνται σε ειδικά (Damianidou & Phtiaka, 2018).

Στη διάρκεια του περασμένου αιώνα σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές αντιλήψεις για τα άτομα με αναπηρία. Από την πλήρη απόρριψη, την απομόνωση σε ιδρύματα και άσυλα και την ελλιπή εκπαίδευση, τα άτομα με αναπηρία κατάφεραν να φτάσουν στη διεκδίκηση ισότιμης κοινωνικής συμμετοχής. Έτσι η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία έχει περάσει από πολλά στάδια, ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές αντιλήψεις. Σημαντική επίδραση στην αντιμετώπιση των παιδιών με αναπηρία ήταν η επικρατούσα αντίληψη της αναπηρίας ως προσωπικής τραγωδίας, η οποία τις τελευταίες δεκαετίες δέχτηκε έντονη κριτική (Oliver, 2018).

Κατά το διάστημα 1970-1980, παρατηρούνται αλλαγές στο σύστημα εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία. Στις ΗΠΑ η ένταξη των μαθητών στα γενικά σχολεία κατοχυρώνεται νομοθετικά και η εκπαίδευσή τους γίνεται υποχρεωτική. Στην Ελλάδα παρατηρείται για πρώτη φορά κινητικότητα αυτήν την περίοδο, καθώς το Υπουργείο Παιδείας με το Ν. 1143/1981 αναλαμβάνει την ευθύνη της εκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρία. Ο συγκεκριμένος νόμος ευνοεί την ξεχωριστή ειδική εκπαίδευση. Αναφέρει ότι η Ειδική Αγωγή παρέχεται μόνο σε ειδικά σχολεία, χωρίς να γίνεται καμία αναφορά στην ένταξη. Στην πορεία, με το Ν. 1566/1984 γίνεται λόγος για πρώτη φορά για την εκπαίδευση όλων

των μαθητών στο γενικό σχολείο. Παρόλα αυτά, ο συγκεκριμένος νόμος κρίθηκε αναχρονιστικός, διότι απείχε από τις τάσεις της εποχής (Στασινός, 2013).

Από το 1990 αρχίζει μία νέα περίοδος διεκδικήσεων. Οι οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία δραστηριοποιούνται έντονα παγκοσμίως και αρχίζει να γίνεται πλέον αποδεκτό ότι η αναπηρία αποτελεί κοινωνικό κατασκεύασμα, επομένως τα άτομα με αναπηρία αγωνίζονται για την κοινωνική συμμετοχή, την ισοτιμία και το σεβασμό στη διαφορετικότητα. Οι αρχές αυτές έχουν εφαρμογή και στην εκπαίδευση, όπου το αίτημα δεν είναι να παρέχονται προγράμματα ένταξης στα παιδιά με αναπηρία, αλλά να εκπαιδεύονται όλα τα παιδιά μαζί, με ή χωρίς αναπηρία. Με άλλα λόγια, το αίτημα είναι η συνεκπαίδευση και όχι η ένταξη. Συνεπώς, σήμερα θεωρείται ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία οφείλει να έχει τις βάσεις της στην αναγνώριση του δικαιώματος των μαθητών με αναπηρία να εκπαιδεύονται σε ένα όσο το δυνατό λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον (Valle & Connor, 2019).

Ενιαία Εκπαίδευση - Συνεκπαίδευση

Η ενιαία εκπαίδευση (ή συνεκπαίδευση ή συμπερίληψη)¹ αναφέρεται στη μέριμνα για την παροχή των κατάλληλων διδακτικών εμπειριών σε όλους τους μαθητές, ώστε το σχολείο να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις εκπαιδευτικές ανάγκες τους, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Στόχος της ενιαίας εκπαίδευσης αποτελεί η δημιουργία ενός σχολείου για όλους, το οποίο θα μπορεί να υποδέχεται κάθε μαθητή. Επιπρόσθετα, πρόκειται για μια διαδικασία που εστιάζει σε μια διαφορετική οπτική της εκπαίδευσης, αποβλέποντας στην αλλαγή του σημερινού σχολείου. Η προοπτική της ενιαίας εκπαίδευσης αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα της αναπηρίας και της πολιτισμικής ετερότητας ως μέρος μιας πλουραλιστικής κοινωνίας, όπου η διαφορετικότητα δίνει το δικό της χρώμα στον καμβά του κόσμου μέσα από τη συνεκπαίδευση (Στασινός, 2013).

Η ιδέα της συνεκπαίδευσης διέπει την ανάπτυξη των αναλυτικών προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών συστημάτων πολλών χωρών, παρόλο που διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, ακόμα και μέσα στο ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα. Με τον όρο αυτό δεν νοείται απλώς η τοποθέτηση ενός παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα στο γενικό σχολείο, αλλά και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορούν να εκπαιδευτούν αποτελεσματικά όλα τα παι-

---

¹ Για λόγους ανταπόκρισης στην ποικιλομορφία της ορολογίας που αφορά την ενιαία εκπαίδευση, χρησιμοποιούνται ισότιμα με τον όρο ενιαία εκπαίδευση, οι όροι: συνεκπαίδευση, συμπερίληψη, συνδιδασκαλία, συμπεριληπτική εκπαίδευση.

διά (Damianidou, 2021). Βασίζεται στη φιλοσοφία της αποδοχής πως όλα τα άτομα απολαμβάνουν την αξία του σεβασμού. Ορίζεται ως μια διαδικασία με την οποία τα σχολεία προσπαθούν να ανταποκριθούν σε όλους τους μαθητές σαν ατομικότητες και όπου όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από τις ικανότητες και τις ανάγκες τους, συμμετέχουν στο ίδιο σχολείο. Πρόκειται, λοιπόν, για μια σχολική στρατηγική που αντιμετωπίζει τη διαφορετικότητα και τις αιτίες της περιθωριοποίησης συγκεκριμένων μαθητών ή ομάδων μαθητών σε σχολικές κοινότητες (Symeonidou & Μαντου, 2014).

Ο κύριος σκοπός μιας τέτοιας εκπαιδευτικής πρωτοβουλίας είναι η εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από τη διαφορετικότητα, τα προβλήματα και τις δυσκολίες τους. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ένα σχολείο για όλους, ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο δηλαδή όπου όλα τα παιδιά μπορούν να αναπτυχθούν ανάλογα με τις ικανότητες, τις δυνατότητες και τα таланτά τους. Ο προσανατολισμός που δίδεται στη συνεκπαίδευση συνιστά τον καλύτερο τρόπο καταπολέμησης των διακρίσεων, δημιουργίας φιλόξενων σχολικών κοινωνιών, οικοδόμησης μιας ευπρόσδεκτης για όλους κοινωνίας και επίτευξης του στόχου «εκπαίδευση για όλους» (Damianidou & Phtiaka, 2018).

Η συνεκπαίδευση δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά το μέσο για την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων. Μέσα από την πολιτική της συνεκπαίδευσης, παρέχεται η δυνατότητα σε διαφορετικούς ανθρώπους να συμβιώνουν σε μια ανθρωπιστική κοινωνία. Με την κοινή φοίτηση, δίνεται η δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν αποτελεσματικά στις δραστηριότητες της γενικής τάξης (Avramidis et al., 2019).

Επιπρόσθετα, η προώθηση της συνεκπαίδευσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κατάργησης των διακρίσεων. Έτσι, άτομα τα οποία, λόγω κάποιας ιδιαιτερότητας, θα ήταν αποστασιοποιημένα, θα έχουν τη δυνατότητα μέσα από την πρακτική της συνεκπαίδευσης «να συμμετάσχουν ως ισότιμοι πολίτες στην κοινωνική ζωή». Η συνεκπαίδευση συνδέεται με τη συμμετοχή και τη μάθηση όλων ανεξαιρέτως των μαθητών στα πλαίσια της γενικής τάξης. Πιο αναλυτικά, πρόκειται για μία πρακτική η οποία δίνει τη δυνατότητα σε όλα τα παιδιά να παρακολουθούν τα μαθήματα στο σχολείο της γειτονιάς τους, χωρίς να υπάρχει περιορισμός σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων (Wood & Bates, 2020).

Η αποδοχή της κοινωνικο-οικονομικής και εθνικής ποικιλομορφίας και η αντιρατσιστική συνείδηση από την πλευρά των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί απαραίτητο συστατικό της συνεκπαίδευσης. Μόνον όταν το σχολείο καταφέρει να προσαρμοστεί στη διαφορετικότητα όλων των μαθητών θα μπορέσει να γίνει λόγος για ένα δίκαιο σύστημα εκπαίδευσης που θα οδηγεί στην ευρύτερη κοινωνική αποδοχή (Giannimis, 2019).

Η σημαντικότητα της συνδιδασκαλίας

Η συνδιδασκαλία όλων των μαθητών στη γενική τάξη του σχολείου έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη τόσο στους μαθητές όσο και στους εκπαιδευτικούς. Κατά τη διάρκεια της συνδιδασκαλίας, οι μαθητές με αναπηρία έχουν τη δυνατότητα να αλληλεπιδρούν με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους μέσα στο σχολικό περιβάλλον, αποφεύγοντας την απομόνωση και τον αποκλεισμό τους από την εκπαιδευτική διαδικασία. Ακόμη, μέσω της συνδιδασκαλίας, δημιουργούνται θετικές συμπεριφορές, καθώς οι μαθητές μαθαίνουν να δέχονται, να κατανοούν και να σέβονται τους άλλους. Παράλληλα, σημαντικό πλεονέκτημα της συνδιδασκαλίας θεωρείται, σύμφωνα με τους ερευνητές, η πρόσβαση των μαθητών με αναπηρία στο αναλυτικό πρόγραμμα της γενικής εκπαίδευσης και η παροχή ίσων ευκαιριών για διαμόρφωση κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των συνομηλίκων (De Bruin, 2019).

Ακόμη, με τη συνδιδασκαλία όλων των μαθητών στη γενική τάξη μπορεί να αποφευχθεί η κατηγοριοποίηση των παιδιών με αναπηρία, αφού μέσω της αλληλεπίδρασης και της συνεργασίας όλων των μαθητών, ενισχύεται η αυτοεκτίμησή τους. Από την άλλη πλευρά, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η συνδιδασκαλία προσφέρει σημαντικές αξίες και στους μαθητές τυπικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της αλληλεπίδρασής τους με τους μαθητές με αναπηρία, ευαισθητοποιούνται και μαθαίνουν να αποδέχονται το διαφορετικό. Σημαντικά αποτελέσματα προσφέρει και στους εκπαιδευτικούς, καθώς, μέσω αυτής, αποκτούν τις γνώσεις και τα εφόδια που θα τους βοηθήσουν να ανταποκριθούν στη ποικιλομορφία της τάξης (Kefallinou, Symeonidou & Meijer, 2020).

Προϋποθέσεις για την προώθηση της ενιαίας εκπαίδευσης

Για να επιτευχθεί η διαδικασία της συνεκπαίδευσης όλων των μαθητών στο γενικό σχολείο, κρίνεται σημαντικό να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως (Damianidou & Phtiaka, 2018):

α) ύπαρξη εκπαιδευτικού προσωπικού που να αποδέχεται τη φιλοσοφία και τις ιδέες της ενιαίας εκπαίδευσης,

β) ύπαρξη δομών που θα παρέχουν πρόσβαση σε όλους τους μαθητές, συμπεριλαμβανομένους και εκείνους με κινητικά προβλήματα,

γ) ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού (π.χ. ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές, φυσικοθεραπευτές, κοινωνικοί λειτουργοί), που θα εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων των μαθητών,

δ) εκπαίδευση των παιδαγωγών σε πρακτικές για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,

ε) αλλαγή του σχολικού προγράμματος, αλλά και προσαρμογή του αναλυτικού προγράμματος, έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες αλλά και να προαχθούν οι ιδιαίτερες δεξιότητες των μαθητών με κινητικές ή / και μαθησιακές δυσκολίες.

στ) Θετική στάση, αφοσίωση και δέσμευση των εκπαιδευτικών, καθώς και άρση των προκαταλήψεων και των στερεοτυπικών αντιλήψεων,

ζ) κατάλληλος εξοπλισμός, εκσυγχρονισμός της υλικοτεχνικής υποδομής που το γενικό σχολείο οφείλει να διαθέτει για την αντιμετώπιση και την υποστήριξη των εκπαιδευτικών αναγκών όλων των παιδιών,

η) προώθηση του αλληλοσεβασμού,

θ) σεβασμός και συνεργασία με τους γονείς των παιδιών.

Μέθοδοι και τεχνικές διδασκαλίας για παιδιά με αναπηρία

Με τον όρο «τεχνική» νοείται ένα παιδαγωγικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο διδασκαλίας μιας στρατηγικής, το οποίο σχετίζεται με τη διδακτική μορφή της διδασκαλίας. Με τη χρήση των διδακτικών τεχνικών δίδεται η δυνατότητα στους μαθητές να σκέφτονται, να συζητούν, να γράφουν και να σχολιάζουν ενώ παράλληλα ασκούνται σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο (Damianidou & Phtiaka, 2016).

Υπάρχουν ορισμένες τεχνικές διδασκαλίας, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους εκπαιδευτικούς για τη διδασκαλία μαθητών με αναπηρία. Μία από αυτές είναι η τεχνική του “Scaffolding”. Με τον όρο «γνωστική σκαλωσιά» ή «πλαίσιο στηρίγματος» (“scaffolding”) εννοούμε την παροχή υποστήριξης στο μαθητή από τον εκπαιδευτικό με σκοπό να μειωθεί το κενό ανάμεσα σε αυτό που μπορεί να κάνει από μόνος του και σε αυτό που μπορεί να καταφέρει όταν καθοδηγείται από τον εκπαιδευτικό. Η τεχνική του “scaffolding” αποτελεί μια δυναμική διαδικασία μάθησης που εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της κατάστασης, το είδος της εργασίας, την ανταπόκριση του μαθητή και το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η διαδικασία (Seo & Richard, 2021).

Μια δεύτερη τεχνική διδασκαλίας που είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία μαθητών με αναπηρίες είναι η τεχνική της «φωναχτής σκέψης». Με την τεχνική αυτή περιγράφεται ρητά και φωναχτά η σκέψη του ατόμου (εκπαιδευτικού ή μαθητή) καθώς επεξεργάζεται το κείμενο που διαβάζει κι έτσι προωθείται η αυτοπαρακολούθηση και η αυτορρύθμιση κι ελέγχεται από το ίδιο το άτομο η αναγνωστική κατανόηση. Η εφαρμογή της «φωναχτής σκέψης» από τους ίδιους τους μαθητές έχει αποδειχτεί ότι δίνει θετικά αποτελέσματα ως προς την αναγνωστική τους κατανόηση. Η τεχνική αυτή επίσης βοηθάει τους μαθητές να ελέγχουν τη σκέψη τους καθώς διαβάζουν και τους

καθοδηγεί, ώστε να χρησιμοποιούν τις κατάλληλες στρατηγικές, όταν δυσκολεύονται να κατανοήσουν το κείμενο που διαβάζουν. Επιπλέον, με την τεχνική της «φωναχτής σκέψης» ο εκπαιδευτικός μπορεί να αξιολογεί τις ανάγκες και το βαθμό κατάρκτησης των στρατηγικών από τους μαθητές και να οργανώνει κατάλληλα τη διδασκαλία του (Boveda & Aronson, 2019).

Για τη διδασκαλία της γραφής σε μαθητές με αναπηρίες έχουν επικρατήσει δύο βασικές προσεγγίσεις, οι οποίες είναι η παραδοσιακή με επίκεντρο τη διδασκαλία βασικών δεξιοτήτων γραφής και η διαδικαστική ή στρατηγική (δημιουργική γραφή), η οποία είναι πολύ διαδεδομένη τα τελευταία χρόνια τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στρατηγικές του τύπου γραφή, εξάσκηση, καθοδηγούμενη γραφή, επιμερισμένη γραφή. Στην παραδοσιακή προσέγγιση ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί δομημένες ασκήσεις, επιλέγει ο ίδιος το κείμενο που θα γράψουν οι μαθητές και τους αξιολογεί. Η μέθοδος αυτή έχει δεχθεί κριτική, διότι οι μαθητές διδάσκονται ασκήσεις ρουτίνας, δεν υποστηρίζεται η ελεύθερη γραφή και συνήθως δε δίνονται κίνητρα στους μαθητές. Βέβαια, κάποιοι μαθητές με δυσκολίες, μέσω της επανάληψης μαθαίνουν ορθογραφία, αλλά δεν μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν ιδιαίτερα στον ελεύθερο λόγο (Chung, Patel & Nizami, 2020).

Αντίθετα, στη διαδικαστική προσέγγιση η διδασκαλία της γραφής και της ορθογραφίας σε παιδιά με αναπηρίες γίνεται με τη μορφή εργαστηρίου στο οποίο συμμετέχουν και άλλοι μαθητές εκτός από αυτούς που έχουν δυσκολίες. Ο μαθητής με δυσκολίες υποστηρίζεται από τον εκπαιδευτικό αλλά και από τους συμμαθητές του. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί κειμενογράφος. Ακόμη, μπορεί να γίνεται συζήτηση σχετικά με αυτά που γράφονται και έτσι να επωφεληθούν σε επίπεδο ιδεών. Ένα άλλο στοιχείο της διαδικαστικής προσέγγισης είναι η καθοδηγούμενη γραφή, η παρουσίαση δηλαδή από τον εκπαιδευτικό συγκεκριμένων στρατηγικών, οι οποίες συνοδεύονται από καθοδηγούμενη εφαρμογή. Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες διευκολύνονται ιδιαίτερα με τη μέθοδο αυτή, γιατί έχουν ανάγκη πλαισίου κινήτρων αλλά και ατμόσφαιρας για να μπορέσουν να γράψουν (Rahim & Jamaludin, 2019).

Τέλος, έχει αποδειχθεί ότι η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών, δίδεται η δυνατότητα στους μαθητές με αναπηρία να δέχονται πολυαισθητηριακά ερεθίσματα, όπως για παράδειγμα με την οπτικοποίηση μερών ενός κειμένου, κατά την εκμάθηση του μηχανισμού της ανάγνωσης. Επίσης, οι μαθητές με δυσκολίες στη γραφή μπορούν να επωφεληθούν μέσα από κατάλληλα λογισμικά, όπως είναι ο επεξεργαστής κειμένου, ο οποίος διορθώνει αυτόματα ορθογραφικά και συντακτικά λάθη (Nabhan & Kamel, 2021).

Συμπερασματικά, μέσα από τη χρήση τεχνικών ανάπτυξης τόσο του γραπτού όσο και του προφορικού λόγου, οι φιλόλογοι θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν την κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας για τους μαθητές με αναπηρία ή μαθησιακές δυσκολίες. Με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιστεί η ισότιμη συμμετοχή όλων των μαθητών στη διδακτική πράξη.

Σκοπός

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι μέθοδοι διδασκαλίας που χρησιμοποιούν οι φιλόλογοι κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης όταν υπάρχουν στην τάξη μαθητές με αναπηρία, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους.

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία θα μελετηθούν στη παρούσα έρευνα είναι τα ακόλουθα:

1. Ποιες είναι οι απόψεις των φιλολόγων για την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία στη γενική τάξη;
2. Ποιες μεθόδους διδασκαλίας χρησιμοποιούν οι φιλόλογοι κατά τη συν-διδασκαλία παιδιών με και χωρίς αναπηρία και πόσο αποτελεσματικές είναι κατά τη γνώμη τους;
3. Σε ποιο βαθμό είναι ικανοποιημένοι οι εκπαιδευτικοί από την ικανότητά τους να χρησιμοποιούν αποτελεσματικές μεθόδους διδασκαλίας για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών σε τάξεις συνδιδασκαλίας;

Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Το ερευνητικό εργαλείο καθορίστηκε από το θέμα της έρευνας. Συγκεκριμένα, εφόσον η έρευνα αφορούσε στη διερεύνηση των απόψεων των φιλολόγων σχετικά με τις μεθόδους που χρησιμοποιούν κατά τη διδασκαλία τους σε τάξεις συνδιδασκαλίας, η ημι-δομημένη συνέντευξη θεωρήθηκε ο πιο κατάλληλος τρόπος συλλογής πληροφοριών. Για το σχεδιασμό του οδηγού της συνέντευξης, χρησιμοποιήθηκαν ανοικτού τύπου ερωτήσεις, προκειμένου να επιτρέψουν τους συμμετέχοντες να εκφράσουν τις σκέψεις και τις απόψεις για το υπό διερεύνηση θέμα. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου. Ακόμη, οι συνεντεύξεις ήταν ατομικές και πραγματοποιήθηκαν πρόσωπο με πρόσωπο (face to face).

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, δεν παρευρίσκονταν άλλα άτομα, εκτός από την ερευνήτρια και τον ερωτώμενο, διότι υπήρχε πιθανότητα να επηρεαστούν οι απαντήσεις των ερωτώμενων. Για τη θετική διεξαγωγή της συνέντευξης δημιουργήθηκε ένα άνετο και φιλικό κλίμα, προκειμένου να μπορέσουν οι συμμετέχοντες να ανταποκριθούν στις ερωτήσεις με ειλικρίνεια. Τα κύρια θέματα που συζητήθηκαν ήταν οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τους μαθητές με αναπηρία, οι μέθοδοι διδασκαλίας που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί κατά τη συνδιδασκαλία παιδιών με και χωρίς αναπηρία καθώς και η αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών και ο βαθμός ικανοποίησης των εκπαιδευτικών από την ικανότητα χρήσης αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας για ανταπόκριση στις ανάγκες των παιδιών σε τάξεις συνδιδασκαλίας.

Δείγμα – δειγματοληψία

Στη συγκεκριμένη έρευνα έλαβαν μέρος φιλόλογοι, οι οποίοι δίδασκαν σε γενικές τάξεις γενικών Γυμνασίων και Λυκείων της περιφέρειας της Κεντρικής Μακεδονίας, στις οποίες υπήρχαν και περιπτώσεις μαθητών με αναπηρία ή μαθησιακές δυσκολίες. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 17 φιλόλογοι. Από αυτούς, οι τρεις ήταν άνδρες και οι 14 γυναίκες. Όσον αφορά την εκπαιδευτική προϋπηρεσία, μόνο τρεις φιλόλογοι είχαν προϋπηρεσία μικρότερη των τριών ετών ενώ όλοι οι υπόλοιποι είχαν εργαστεί στην εκπαίδευση από τέσσερα έως 27 χρόνια. Όσον αφορά τις ηλικίες των φιλόλογων, αυτές κυμαίνονταν από 30 έως 55 ετών. Τέλος, οι 11 από τους συμμετέχοντες είχαν μεταπτυχιακές σπουδές ενώ οι υπόλοιποι έξι είχαν μόνο το βασικό πτυχίο.

Πίνακας 1.

Προφίλ συμμετεχόντων

Ψευδώνυμο	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση	Τέκνα	Μόνιμος τόπος διαμονής	Επίπεδο εκπαίδευσης	Ηλικία μαθητών	Χρόνια συνολ. εκπαίδ. προϋπηρεσίας.
Γιάννα	35	Άγαμη	0	Νάουσα Ημαθίας	2 μεταπτυχιακά	13-15	10

Άρης	49	Έγγαμος	0	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	13-15	18
Μαρία	55	Έγγαμη	2 κορίτσια	Πέλλα	Πτυχίο	12-15	24
Ζωή	34	Άγαμη	0	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	12-15	10
Χριστίνα	47	Έγγαμη	1 κορίτσι	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	12-15	14
Στέλλα	38	Έγγαμη	1 αγόρι, 1 κορίτσι	Γιαννιτσά	Πτυχίο	12-18	9
Ειρήνη	49	Έγγαμη	2 κορίτσια	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	12-15	21
Ηλιάνα	53	Έγγαμη	1 αγόρι, 1 κορίτσι	Καβάλα	Πτυχίο	12-15	27
Σοφία	46	Έγγαμη	2 αγόρια, 2 κορίτσια	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	12-15	16
Βασιλική	42	Έγγαμη	2 κορίτσια	Θεσ/νίκη	1 μεταπτυχιακό	12-15	8
Αλέξανδρος	29	Άγαμος	0	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	15	4
Αγγελική	33	Άγαμη	0	Θεσ/νίκη	Πτυχίο	13-15	7
Γεωργία	25	Έγγαμη	2 κορίτσια	Θεσ/νίκη	Πτυχίο	13-15	2
Κυριάκος	37	Άγαμος	0	Έδεσσα	1 μεταπτυχιακό	13-15	6
Ράνια	31	Άγαμη	0	Έδεσσα	1 μεταπτυχιακό	13-15	3
Φωτεινή	47	Έγγαμη	2 αγόρια	Θεσ/νίκη	Πτυχίο	13	14
Νατάσα	32	Άγαμη	0	Γιαννιτσά	1 μεταπτυχιακό	13- 15	3

Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ήταν η σκόπιμη δειγματοληψία (και συγκεκριμένα ή δειγματοληψία κριτηρίου). Το δείγμα της συγκεκριμένη έρευνας αποτέλεσαν οι φιλόλογοι, οι οποίοι επιλέχθηκαν με κριτήριο την υπηρεσία τους σε Γενικά Γυμνάσια και Λύκεια και συγκεκριμένα στις γενικές τάξεις των σχολείων αυτών, στις οποίες συνεκπαιδούνται μαθητές με αναπηρία και μαθησιακές δυσκολίες.

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, παράλληλα με τη μαγνητοφώνηση, κρατήθηκαν και χειρόγραφες σημειώσεις. Όλη η διαδικασία είχε διάρκεια κατά

μέσο όρο 20-25 λεπτά. Κύριο μέλημα υπήρξε η διατήρηση της ροής της συνέντευξης, με προσεκτικές μεταβάσεις από το ένα θέμα στο άλλο. Η ταυτότητα του κάθε εκπαιδευτικού κωδικοποιήθηκε με ένα ψευδώνυμο. Μετά το πέρας των συνεντεύξεων, ακολούθησε η επεξεργασία των δεδομένων και η ερμηνευτική διαδικασία, οι οποίες στηρίχτηκαν στις διαδικασίες ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων. Αρχικά, έγινε μετεγγραφή (transcription) σε γραπτό κείμενο (word) των ηχητικά καταγεγραμμένων συνομιλιών και στη συνέχεια ακολούθησε μια πολλαπλή ανάγνωση των κειμένων, με σκοπό την κατανόησή τους, βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων.

Τέλος, κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί ότι παρά τα μέτρα που λήφθηκαν προκειμένου να αποφευχθεί οποιοδήποτε σφάλμα, η συγκεκριμένη έρευνα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς. Πρώτον, τα δεδομένα της έρευνας δεν είναι γενικεύσιμα. Δεύτερον, η ειδική εκπαίδευση είναι ένα πολυσύνθετο θέμα και δεν είναι εύκολο να διερευνηθεί σε όλο της το εύρος μέσα από μια προσωπική συνέντευξη. Και τρίτον, παράγοντες, όπως η διάθεση των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ίσως να επηρέασαν σε κάποιο βαθμό το περιεχόμενο των λεχθέντων.

Θέματα ερευνητικής δεοντολογίας

Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες δεοντολογίας. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ενημερώθηκαν αρχικά για το σκοπό και τους στόχους της έρευνας, το περιεχόμενο της συνέντευξης και τις ερωτήσεις που θα κληθούν να απαντήσουν, όπως επίσης και για το δικαίωμά τους να μην απαντήσουν σε κάποιες από αυτές τις ερωτήσεις ή και να διακόψουν τη συνέντευξη εάν το επιθυμούν. Στη συνέχεια, τονίστηκε η σημαντικότητα της δικής τους συμμετοχής, αλλά και η τήρηση δεοντολογίας σε σχέση με την ανωνυμία τους και τη μη παραποίηση των δεδομένων της έρευνας.

Αποτελέσματα – Ευρήματα

Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας προήλθαν από μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις από τις οποίες δημιουργήθηκε ένα σύνολο δεδομένων που οργανώθηκε και ταξινομήθηκε. Προκειμένου να επιτευχθεί η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, εφαρμόστηκε μία επαγωγική μέθοδος επεξεργασίας των δεδομένων, με την οποία επιτράπηκε η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τη δέσμευση για τήρηση της αρχής της εμπιστευτικότητας των στοιχείων, κρίθηκε απαραίτητο να μην χρησιμοποιηθούν προσωπικά στοιχεία

των συμμετεχόντων. Για να προστατευθεί, επομένως, η ανωνυμία τόσο των συμμετεχόντων όσο και τρίτων, για κάθε ερωτώμενο χρησιμοποιήθηκε ένα ψευδώνυμο.

Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα εξέταζε τις απόψεις των φιλολόγων για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία στις γενικές τάξεις των σχολείων. Με βάση τα αποτελέσματα από την ανάλυση των δεδομένων, προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί λένε ότι η συνεκπαίδευση είναι μια ωφέλιμη και απαραίτητη πρακτική, καθώς προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα τόσο στους μαθητές με αναπηρία όσο και στους μαθητές με τυπική ανάπτυξη. Παρόλα αυτά, υπήρχαν και εκπαιδευτικοί οι οποίοι υποστήριζαν διαφορετικές απόψεις, όπως ότι αυτή η πρακτική είναι εφικτή μόνο εάν υπάρχει μέσα στην τάξη και ο εκπαιδευτικός της παράλληλης διδασκαλίας ή ότι μόνο τα περισσότερο λειτουργικά παιδιά μπορούν να εκπαιδεύονται στις γενικές τάξεις. Βέβαια, διατυπώθηκε και η άποψη ότι η συνεκπαίδευση είναι μια πρακτική που αφορά το μέλλον, καθώς τα σημερινά σχολεία δεν έχουν τις κατάλληλες υλικοτεχνικές υποδομές για να επιτευχθεί η συγκεκριμένη ιδέα.

Ένα άλλο θέμα που συζητήθηκε με τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων αφορούσε τις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούσαν κατά τη διάρκεια της συνδιδασκαλίας παιδιών με αναπηρία και παιδιών τυπικής ανάπτυξης στις γενικές τάξεις των γενικών Γυμνασίων και Λυκείων στα οποία δίδασκαν. Πιο αναλυτικά, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της διδακτικής πρακτικής ήταν πολλές, όπως η ομαδοσυνεργατική, η μαθητοκεντρική, η διαφοροποιημένη κ.ά. Πολλοί εκπαιδευτικοί εξέφρασαν την άποψη ότι ήταν αρκετά ικανοποιημένοι από την αποτελεσματικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούσαν, καθώς ανταποκρίνονταν στις ιδιαίτερες ανάγκες όλων των μαθητών της τάξης. Από την άλλη πλευρά, άλλοι φιλόλογοι διατύπωσαν τη γνώμη ότι η χρήση διαφορετικών μεθόδων διδασκαλίας κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής πρακτικής θεωρείται απαιτητικό έργο και η αποτελεσματικότητα αυτών των μεθόδων δεν είναι πάντα ικανοποιητική.

Ένα ακόμη θέμα για το οποίο έγινε λόγος κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων είχε να κάνει με το πόσο ικανοποιημένοι ήταν οι φιλόλογοι από την ικανότητά τους να χρησιμοποιούν μεθόδους διδασκαλίας, οι οποίες θα ήταν αποτελεσματικές και θα ανταποκρίνονταν σε όλους τους μαθητές των τάξεων συνδιδασκαλίας. Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ικανοποιημένοι. Υπήρξαν βέβαια και εκπαιδευτικοί, οι οποίοι ήταν λιγότερο ικανοποιημένοι, καθώς εμπόδια, όπως ο μη επαρκής διδακτικός

χρόνος, η ανομοιογένεια των μαθητών της τάξης, η υπερβολική ύλη των μαθημάτων, κ.ά., συνέβαλαν στη μείωση της αποτελεσματικότητας των μεθόδων διδασκαλίας που χρησιμοποιούσαν.

Συζήτηση

Όπως διαπιστώθηκε στην έρευνά μας, ένα μεγάλο μέρος των συμμετεχόντων ισχυρίστηκε ότι όλοι οι μαθητές ανεξαιρέτως θα πρέπει να εκπαιδεύονται στη γενική τάξη και για το λόγο αυτό καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες, ούτως ώστε οι μέθοδοι διδασκαλίας να είναι αποτελεσματικές για όλους του μαθητές που βρίσκονται στη γενική τάξη. Τα αποτελέσματα από την προσπάθειά τους αυτή είναι πολλές φορές ικανοποιητικά, καθώς αυτό μπορούν να το διαπιστώσουν από τις μαθησιακές επιδόσεις των μαθητών τους. Παρόλα αυτά, υπάρχουν και ορισμένοι φιλόλογοι που συναντούν εμπόδια κατά τη διδασκαλία και τα αποτελέσματα δεν είναι εξίσου ικανοποιητικά από τις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν.

Με τα ευρήματα αυτά συμφωνούν και άλλοι ερευνητές και συγκεκριμένα όσον αφορά το χώρο εκπαίδευσης μαθητών με αναπηρία οι Φιλιππάτου και Βεντίστα (2017) δήλωσαν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αποδέχονται τη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Επίσης, η Πολυζοπούλου (2019) ανέφερε ότι «οι φιλόλογοι που συμμετείχαν στην έρευνά της είχαν θετική στάση απέναντι στην τακτική της συμπερίληψης». Στη συνέχεια, η Πατσίδου (2010) βρήκε στη δική της έρευνα ότι οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν αν και έχουν γενικότερα θετική στάση προς τη συνεκπαίδευση, δεν είναι αρκετά έτοιμοι, ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της εφαρμογής της. Από την άλλη πλευρά, η Αρβανιτίδου (2018) συμφωνεί εν μέρει με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, καθώς βρήκε ότι παρόλο που οι εκπαιδευτικοί αναγνώρισαν τα πλεονεκτήματα της συνεκπαίδευσης στους μαθητές με αναπηρία στο συναισθηματικό, κοινωνικό και ακαδημαϊκό τομέα, είχαν τις αμφιβολίες τους σχετικά με την ακαδημαϊκή πρόοδο των μαθητών τυπικής ανάπτυξης.

Παράλληλα, όσον αφορά τους παράγοντες που δυσχεραίνουν το εκπαιδευτικό έργο κατά τη διάρκεια της συνδιδασκαλίας, οι Damianidou και Pthiaka (2018) συμφωνούν με την παρούσα έρευνα, καθώς βρήκαν ότι οι δυσκολίες που συναντούν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας είναι ο ελλιπής υλικοτεχνικός εξοπλισμός στα σχολεία, το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα ειδικής αγωγής, ο μεγάλος αριθμός μαθητών μέσα στις τάξεις, η έλλειψη συγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος, η έλλειψη χρόνου προετοιμασίας, καθώς και η έλλειψη διάθεσης για συνεργασία. Παρόμοια αποτελέσματα βρήκε και ο Giannimis (2019),

δηλώνοντας ότι ορισμένα εμπόδια ως προς την εφαρμογή πρακτικών διαφοροποίησης που αναφέρθηκαν από τους γενικούς παιδαγωγούς στην δική της έρευνα ήταν ο μεγάλος αριθμός μαθητών στις τάξεις και η πίεση που υπάρχει προκειμένου να ολοκληρώσουν οι εκπαιδευτικοί τη διδακτική ύλη.

Επιπρόσθετα, σημαντικό εύρημα της παρούσας έρευνας ήταν ότι οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχετικά με τη χρήση διαφορετικών μεθόδων διδασκαλίας με βάση τις ανάγκες των παιδιών, όπως εξάλλου βρήκαν και οι Ανταμιδής *et al.* (2019), δηλώνοντας ότι οι παράγοντες που δυσκολεύουν τη χρήση πρακτικών διαφοροποίησης για τους μαθητές με αναπηρία είναι ο μεγάλος αριθμός μαθητών ανά τάξη, η πίεση για την ολοκλήρωση της ύλης, το επίπεδο επάρκειας των παιδαγωγών σε θέματα που αφορούν τη διαφοροποίηση, το ενδεχόμενο στιγματισμού του μαθητή με αναπηρία, η αντίδραση της μητέρας ενός μαθητή με αναπηρία, αλλά και του ίδιου του μαθητή και ο τρόπος που κατανοείται η έννοια της διαφοροποίησης. Από την άλλη πλευρά, οι Δαμιανίδου και Ρθιακά (2018), στη δική τους έρευνα βρήκαν ότι η έλλειψη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ήταν το βασικό μειονέκτημα για την υλοποίηση προγραμμάτων συνεκπαίδευσης. Επίσης, όσον αφορά την έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού στα σχολεία, σύμφωνα με την παρούσα έρευνα, παρόλο που οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ότι αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που δυσκολεύει σημαντικά το εκπαιδευτικό τους έργο, εντούτοις, όταν χρειάζεται να εφαρμόσουν πρακτικές συνδιδασκαλίας σε μαθητές με και χωρίς αναπηρία, τότε βρίσκουν τρόπους και τα καταφέρνουν σε ικανοποιητικό βαθμό, χωρίς να συναντούν τέτοιου είδους δυσκολίες και δίχως να επηρεάζονται από την έλλειψη υλικοτεχνικών μέσων.

Όσον αφορά την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν, παρόμοια ευρήματα με τη συγκεκριμένη έρευνα βρήκε και οι Κεφαλλίνου, Συμεονίδου και Μείjer (2020), οι οποίοι δήλωσαν ότι οι ερωτώμενοι της έρευνάς τους θεωρούν πως ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα συνεκπαίδευσης προσφέρει επαγγελματική ικανοποίηση στον εκπαιδευτικό. Το συμπέρασμα αυτό είναι πιθανόν να οφείλεται στην εμπειρία των χρόνων που έχουν αποκτήσει οι εκπαιδευτικοί.

Ακόμη, σχετικά με το θέμα της ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών στις ανάγκες των μαθητών με αναπηρία, η Πολυζοπούλου (2019) συμφωνεί με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, καθώς δήλωσε πως οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν μια θετική εικόνα για την ικανότητά τους να ανταποκριθούν στις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών με αναπηρία. Ισχυριζόμενοι ότι έχουν κατάλληλη εκπαίδευση σε θέματα ειδικής αγωγής, οι εκπαιδευτικοί εμμέσως δηλώνουν εμπιστοσύνη στις διδακτικές τους δεξιότητες αναφορικά με την εκπαίδευση μαθητών με αναπηρία και μαθησιακές δυσκολίες.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους σε τάξεις συνδιδασκαλίας με μαθητές με και χωρίς αναπηρία, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνονται και από τα στοιχεία της ευρύτερης βιβλιογραφίας (π.χ. Wood & Bates, 2020). Σχετικά με την ανταπόκριση του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος στις ανάγκες των μαθητών, τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας έδειξαν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί ισχυρίστηκαν πως υπάρχει μία βελτίωση σχετικά με το παρελθόν, ενώ η Πολυζοπούλου (2019) στη δική της έρευνα βρήκε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται επαρκώς στις ανάγκες των μαθητών με αναπηρία στο πλαίσιο του γενικού σχολείου, σε μια τάξη με ποικιλομορφία ως προς τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό θέμα, οι διαφορές στα ευρήματα μπορούν να εξηγηθούν από το γεγονός ότι το δείγμα της Πολυζοπούλου (2019) ήταν μεγαλύτερο και αποτελούνταν από εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης διαφόρων ειδικοτήτων.

Κατά γενική ομολογία, παρόλο που οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τη σημασία της συνεκπαίδευσης, πολλές φορές υπάρχουν διάφορα εμπόδια που δυσκολεύουν το εκπαιδευτικό τους έργο. Για να επιλυθούν τα θέματα που υπάρχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα, είναι σημαντικό να γίνουν κάποιες αλλαγές και βελτιώσεις. Πιο συγκεκριμένα, ο σύγχρονος εκπαιδευτικός οφείλει να επιμορφώνεται σε επίπεδο γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων, ώστε να αυτοβελτιώνεται και να εξελίσσεται. Ακόμη, είναι απαραίτητο να διαφοροποιεί τη διδασκαλία του και να δημιουργεί μια διαδραστική κατάσταση με το μαθητή, μέσα από την οποία να ανταποκρίνεται στις μοναδικές ανάγκες του ενώ ο μαθητής να συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της μάθησης. Με αυτούς τους τρόπους αναμένεται να αρθούν οι φραγμοί στην ενιαία εκπαίδευση και να μεγιστοποιηθεί η μάθηση για τα παιδιά με αναπηρία (Damianidou & Phtiaka, 2016).

Βιβλιογραφία

- Avramidis, E., Toulia, A., Tsihouridis, C., & Strogilos, V. (2019). Teachers' attitudes towards inclusion and their self-efficacy for inclusive practices as predictors of willingness to implement peer tutoring. *Journal of Research in Special Educational Needs, 19*, 49-59.
- Boveda, M., & Aronson, B. A. (2019). Special education preservice teachers, intersectional diversity, and the privileging of emerging professional identities. *Remedial and Special Education, 40*(4), 248-260.
- Chung, P. J., Patel, D. R., & Nizami, I. (2020). Disorder of written expression and dysgraphia: definition, diagnosis, and management. *Translational pedi-*

- atrics*, 9(Suppl 1), S46.
- Damianidou, E. (2021). Curriculum and the power to ex(in)clude disabled students. *International Journal of Inclusive Education*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1994034>
- Damianidou, E., & Phtiaka, H. (2016). A critical pedagogy of empathy: making a better world achievable. *Pedagogies: An International Journal*, 11(3), 235-248.
- Damianidou, E., & Phtiaka, H. (2018). Implementing inclusion in disabling settings: The role of teachers' attitudes and practices. *International Journal of Inclusive Education*, 22(10), 1078-1092.
- De Bruin, K. (2019). The impact of inclusive education reforms on students with disability: an international comparison. *International Journal of inclusive education*, 23(7-8), 811-826.
- Giavrimis, P. (2019). Educational Policy and Multiple Disabilities in Greece of the Crisis: A Case Study of Inequalities. *Open Journal for Sociological Studies*, 3(1), 23-36.
- Kefallinou, A., Symeonidou, S., & Meijer, C. J. (2020). Understanding the value of inclusive education and its implementation: A review of the literature. *Prospects*, 49(3-4), 135-152.
- Nabhan, R., & Kamel, N. (2021). Technologically Enhanced Art Therapy: Introducing a New Synergistic Model to Enhance Morphological Awareness in Students with Dysgraphia. *LingLit Journal Scientific Journal for Linguistics and Literature*, 2(1), 1-8.
- Oliver, M. (2018). *Understanding disability: From theory to practice*. Bloomsbury Publishing.
- Πατσίδου, Μ. (2010). *Συνεκπαίδευση παιδιών με ή χωρίς ειδικές ανάγκες: Στάσεις εκπαιδευτικών και μαθητών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Πολυζοπούλου, Κ. (2019). *Η συμπεριληπτική εκπαίδευση στην Ελλάδα: στατιστική ανάλυση των απόψεων και των στάσεων μαθητών, εκπαιδευτικών και φοιτητών σχετικά με την ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο σχολικό πλαίσιο γενικής αγωγής*. (Διδακτορική διατριβή). Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Rahim, N., & Jamaludin, Z. (2019). Write-Rite: Enhancing handwriting proficiency of children with dysgraphia. *Journal of Information and Communication Technology*, 18(3), 253-271.
- Seo, J., & Richard, G. T. (2021). SCAFFOLDing all abilities into makerspaces: a design framework for universal, accessible and intersectionally inclusive making and learning. *Information and Learning Sciences*, 122(11/12), 795-815.

- Στασινός, Δ. (2013). *Η ειδική εκπαίδευση 2020. Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Symeonidou, S., & Mavrou, K. (2014). Deconstructing the Greek-Cypriot new national curriculum: to what extent are disabled children considered in the 'humane and democratic school' of Cyprus?. *Disability & Society*, 29(2), 303-316.
- Φιλιππάτου, Δ., & Βεντίστα, Ο. Μ. (2017). Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17(68), 147-183.
- Valle, J. W., & Connor, D. J. (2019). *Rethinking disability: A disability studies approach to inclusive practices*. New York: Routledge.
- Ware, L. P. (2002). A moral conversation on disability: Risking the personal in educational contexts. *Hypatia*, 17(3), 143-172.
- Wood, P., & Bates, S. (2020). National and international approaches to special education needs and disability provision. *Education 3-13*, 48(3), 255-257.

Abstract

The current study concerns the effectiveness of the teaching methods used by philologists during their teaching in co-teaching classes. The purpose of this study is to investigate the teaching methods used by philologists when there is student with disabilities in the class as well as their effectiveness. Qualitative research was conducted to answer the research questions and the method used to collect the data was the semi-structured interview. The sample of the research consisted of 17 philologists who taught in general classes of General Secondary and High schools of the region of Central Macedonia. From the conclusions turned out that philologists try to use teaching methods that adequately meet the needs of all students in a class. However, there are some factors which make it difficult to differentiate their teaching resulting in the marginalization of students with disabilities. In conclusion, the teacher is the one who, through the inclusive education, will remove the barriers and make changes.

Key-words: inclusive education, co-teaching

Ελένη Χ. Καραντόνη

Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Αθ. Οικονόμου 12, Γιαννιτσά Πέλλας 581 00

Τηλ.: 6986066576
E-mail: elenikarant91@gmail.com

Ελένη Δαμανίδου
Επιστημονικός Συνεργάτης
Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
E-mail: E.Damianidou@external.euc.ac.cy